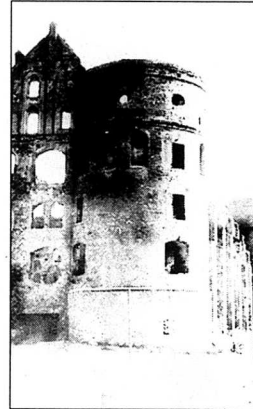

I ruiner. Katedralen i Königsberg bombades i augusti 1944.

I spillrorna det stolta

Ostpreussens senare historia kringgärdas av tabun. Per Landins inventering av Königsberg och dess omgivning är smärtsam. Folke Schimanski förstår den resenär som vill vända hem.

En januarimorgon 1945 hör vi ett rasslande ljud utanför vårt hus. Det visar sig vara sovjetiska tanks, på väg västerut. Platsen är en liten by i Västpreussen. Vi flyr några timmar senare och lyckas så småningom ta oss till Berlin. Den 6 april befinner vi oss i Malmö, i ett tryggt och fredligt land. Sedan dröjer det en månad till Tredje rikets slutliga fall.

Men två dagar efter vår ankomst till Malmö håller en stor stad ännu stånd. Ändå ligger den mycket längre österut än den plats, där vi började vår flykt. Det är Königsberg, metropolen i Ostpreussen och Hitlers mest ståndaktiga fästning. Under hela vintervintern har spårvagnarna rasslat genom gatorna, folk gått på bio, barnen åkt kälke så länge snön legat och nazipampar hållit högstämda tal.

När vi 1943 evakuerades från det bombhärjade Berlin, hamnade vi först i Ostpreussen och senare skickades jag till ett Hitlerjugendläger där. Mitt minne från provinsen är suddigt. Jag kommer ihåg att naturen har en spröd skönhet och att jag som sent ankommen deltagare i lägret nersliten placerades i flickornas sovrum. Min tyska släkt kommer därifrån, fast namnet lär härröra från någon polsk släkt, möjligen adel, i Masurien, södra Ostpreussen.

Respekt från Polen

Eftersom mina barndomsminnen är livligare från Västpreussen, numera en del av västra Polen, har nostalgibehovet begränsat sig dit. Det är också skillnad mellan detta område och Ostpreussen, vars norra del inklusive Königsberg inörlivades med Sovjet sommaren 1945. Polackerna har visat en viss vördnad för de talrika tyska reminiscenserna på sitt territorium och det är lätt att knyta an till minnesbilderna. Mina farföräldrars förra bostad i den närbelägna staden Bromberg/Bydgoszcz står kvar, snabbt spårad av en gammal polsk stadsarkivarie.

modern historia

Per Landin
Slottet som försvar
Symposium, 1999

trängt mitt intresse för det området. Och larret från de fördrivnas organisationer, särskilt påfrestande vad gäller Ostpreussen, har stöt: bort mig. När jag nu läser germanisten Per Landins nyutkomna reseskildring därifrån – med sin nästan nekrofila inlevelse i områdets tyska förflutna – blir jag ännu något konsternerad. Men Landin strövar alltid i egna gränder.

De gränder Landin söker i den forna hansestaden Königsberg finns inte längre. En engelsk flygråd i augusti 1944 lade centrumet i ruiner och den övriga förstörelsen är ryssarnas verk. Den täta och pittoreska bebyggelsen har ersatts av den sovjetiska arkitekturens tyngd och ödslighet.

Värdefulla stenar blev ryska

Tyskarna drevs definitivt bort 1948 och området spårades för utlännningar. Hamnstaden Pillau blev sovjetisk flottbas. Området befolkades av sovjetmedborgare, mest militärer och deras familjer. Härifrån startade kapten Gussjin sin olyckliga tur till Karlskronas skärgård. Ryssarna tog också över världens största bärnstensstillgångar, som utvinns i industriell skala vid kusten.

Den tyska eller rättare sagt preussiska historien är rikare. Man kan säga att Ostpreussen, med sin blandbefolkning av tyskar och polacker, har varit något av ett tyskt Kosovo. I Königsbergs gamla borg, ett arv från den Tyska ordens tid, kröntes den förste preussiske kungen 1701. Därmed föddes detta krigiska land, som kom att utgöra stommen i 1871 års rike. I tysk kulturhistoria är Ostpreussen inte heller något obetydligt. Vid Königsbergs

Så är det inte i den ryska delen av Ostpreussen, där sovjetmakten suddat ut så gott som allt tyskt, både i fysisk och andlig mening.

Det har minskat och förträngt mitt intresse för det området. Och larret från de fördrivnas organisationer, särskilt påfrestande vad gäller Ostpreussen, har stöt: bort mig. När jag nu läser germanisten Per Landins nyutkomna reseskildring därifrån – med sin nästan nekrofila inlevelse i områdets tyska förflutna – blir jag ännu något konsternerad. Men Landin strövar alltid i egna gränder.

gamla universitet verkade Immanuel Kant. Skrämmantikern E T A Hoffmann föddes i staden, liksom nah Arendt mycket senare.

Den tyska litteratur om Ostpreussen och Königsberg som Landin tagit med på resan, är omfattande. Mitt sätt och vis blir hans besök alltför väl förberett. Ha så starkt chockad över att det tyska har blivit så utrat, att han genast vill återvända hem. Endast ankor till hotellet av en grupp forna ostpreussare får hon tänka om. I taxi far han också omkring i omgivning ända upp till badparadiset Nidden, idag på andra sid tausiska gränsen, där Thomas Mann hade sitt *tusc* Trakten, som är en vit fläck på vår Östersjökartan, är så vit i fysisk mening. Vit av Europas mäktigaste dyner, ett nordiskt Sahara som faktiskt fruktades av tiders resenärer till Ryssland.

Hur de allierade bar sig åt mot tyskarna under krig ännu tabubelagt. Det gäller dock inte Röda armén. din ger många exempel på ryssarnas grymhet i den naziriket, som de först kom i kontakt med. I oktober trängde de in i Ostpreussen för att snart kastas till igen.

I byn Nemmersdorf stötte de tyska trupperna på en skräcklig syn: drygt 70 mördade bybor, med spåvåldtäkter och en 80-årig kvinna sittande i en soffa halva ansiktet bortskjutet. Fyra nakna kvinnor hade fästs på en transportvagn och en ladugårdsvägg! De ebbelska propagandan utnyttjade detta för att öka ståndet och det kan ha bidragit till att Königsberg stånd så länge.

Ska man jämställa Nennersdorf med Lidice eller dour? Landin brottas med frågan men kan inte ge svar. Det kan inte jag heller, det är bara att konstata våld föder våld, att proaktiva grymheter leder till rva. Vi ser det idag i Kosovo.

Ett känt vittne till Königsbergs fall var läkaren von Lehdorff. Han skildrar i *Ostpreussisches Tage* (1965) hur ryssarna väller in i staden, hur de norpa